

Geraardsbergen ten tijde van Lodewijk XI en zijn rivaal Karel de Stoute

Deel 2: Lodewijk XI versus Karel de Stoute

Ivo MARIEN

Het is zeer merkwaardig en dat in tegenstelling tot het beleg en de verwoesting van het kasteel van Schendelbeke, dat er over de plundering van Geraardsbergen door de Bourgondiërs (1452) - nochtans goed beschreven door Auguste De Portemont en Victor Fris - in de algemene geschiedenis weinig of niets terug te vinden is, ook al mogen we hier over een belangrijk wapenfeit spreken. Onze stad vormde immers in die periode een uitvalsbasis van waaruit de Bourgondische troepen opereerden. Ook het feit dat de Franse koning en de Bourgondische hertogen een persoonlijke band hadden met de Sint-Adriaansabdij, heeft er niet echt toe bijgedragen dat de geschiedschrijver daar akte van genomen heeft. In dit tweede deel krijgen we een dubbelportret te zien van twee iconen uit de Bourgondische geschiedenis die elkaars tegenpool waren. Het is het relaas van een winnaar en een verliezer die slechts één eigenschap met elkaar deelden: de zucht naar meer macht! We zien verder hoe moeilijk het was voor Geraardsbergen om tijdens deze periode het hoofd boven water te houden en hoe meer dan één steunmaatregel nodig was om te kunnen blijven functioneren.

Karel van Charolais wordt Karel De Stoute

In 1465 begon Filips de Goede zich steeds minder met staatszaken bezig te houden zodat zijn zoon langzamerhand de leiding overnam. Zijn eerste becommernis bestond erin om de strategische Sommesteden opnieuw in handen te krijgen. Hij deinsde er niet voor terug Frankrijk binnen te vallen en behaalde in Monthléry, ten zuiden van Parijs, een overwinning op de Franse troepen. Bij deze veldslag nam hij onverantwoord grote risico's die met wat geluk in zijn voordeel verliepen maar die net zo goed anders hadden kunnen uitdraaien. Van dan af spraken van Charles 'le Téméraire' of Karel 'de Stoute' wat de 'vermete' betekent. Lodewijk XI die zijn rivaal nooit onderschatte stemde er aan de onderhandelingstafel mee in om de Sommesteden en Picardië aan de Bourgondiërs terug te geven. Het was de eerste en enige keer dat Karel de Stoute, Lodewijk op de knieën

kreeg maar geslepen als deze laatste was, zal hij op termijn hard terugslaan. Lodewijk wachtte enkel het juiste moment af en begon alweer heel listig het vertrouwen van zijn aartsrivaal te winnen. Zo stelde hij een huwelijk voor met zijn dochter Anna die net vier jaar geworden was, maar stuitte op een weigering van Karel wiens tweede echtgenote Isabella van Bourbon in 1465 in Antwerpen overleden was. Hij had wat vrouwen betreft een onberispelijke reputatie. Hij was zeer vroom en de enige vorst uit de Bourgondische dynastie van wie geen bastaardkinderen bekend zijn ⁽¹⁾.

Karel de Stoute laat zich niet bespotten

We zijn nu in 1466 en zodra Karel de militaire teugels van zijn zieke vader had overgenomen, liep het qua *public relations* al van in het begin grondig fout. Omdat in Dinant werd gezegd dat zijn moeder ⁽²⁾ een hoer was, liet hij de tweede stad van

De jonge Lodewijk XI zal uitgroeien tot één van de grootste en bekwaamste koningen ooit in Frankrijk. (ingekleurde gravure)

⁽¹⁾ E. DE MAESSCHALCK, *De Bourgondische vorsten 1315-1530*, Leuven, 2009: Karel bevestigde zelf dat Maria zijn kostbaarste juweel was, de enige erfgename die hij had verwekt. Van hem kan veel gezegd worden maar vrouwen bejegende hij blijkbaar met respect. Hij liet niet toe dat zijn soldaten vrouwen vernederden, schafte de prostitutie in zijn leger af en wie zich tijdens zijn veroveringstochten schuldig maakte aan verkrachting riskeerde de doodstraf.

het prinsbisdom Luik in de zomer van 1466 met kanonnen beschieten en volledig platbranden. Ook met de stad Luik die andermaal in opstand was gekomen wou hij afrekenen, maar eerst trok hij nog naar zijn stervende vader (†1467). Toen hij het Prinsenhof in Brugge betrad, viel hij huilend voor diens sterfbed neer en smeekte vergiffenis. Zijn vader kon hem enkel nog met droevige ogen aankijken maar kon niet meer spreken. Na een korte rouwperiode keerde hij het jaar nadien terug naar het opstandige Luik. Eerst liet hij Beringen met de grond gelijk maken, want toen zijn betreurde vader stervende was, hadden de inwoners zich verheugd in de nakende dood van "de oude vos", zoals ze hem noemden, door op potten en pannen te slaan waarmee ze de doodsklokken nabootsten.

Voor zijn veldtocht naar Luik eiste hij van Geraardsbergen een contingent soldaten maar kreeg te horen dat de stad maar twintig krijgslieden van soldij kon voorzien. Iedereen wist dat Geraardsbergen er nog te belabberd aan toe was zodat hij niet moeilijk deed en genoeg nam met hun beperkte inzet. Zijn vader had de stad tussentijds weliswaar een aantal gunsten verleend maar die waren absoluut ontoereikend gebleken. Toen het leger van Karel De Stoute voor de muren van Luik stond gaf de stad zich onvoorwaardelijk over. Karel bestrafte de stad door alle bestaande privileges en instellingen af te schaffen en een verordening uit te vaardigen dat de muren en poorten moesten worden afgebroken. Pas vertrokken, dienden de Luikenaars hem van antwoord door zijn Bourgondische aanhangers in de Maas te werpen. Karel was razend en omdat hij (terecht) vermoedde dat de Franse koning in het geheim de Luikse opstand steunde, kwam het tot een persoonlijke aanvaring tussen beiden. De koning kon maar net zijn leven redden door ermee in te stemmen

Karel de Stoute droomde ervan het oude Lotharische rijk in zijn eenheid te herstellen en heer en meester te worden over een gebied dat strekte van de Noordzee tot aan de Middellandse Zee. Ook op dit harnas siert hij zich met het keten van het Gulden Vlies. (Musée des Beaux-Arts de Dijon)

om vrijwillig met de hertog mee op strafexpeditie naar Luik te trekken. Karel, die sowieso al niet bekend stond omwille van zijn hoffelijkheid, wilde op die manier Lodewijk en iedereen duidelijk maken dat de hertog van Bourgondië niet ongestraft met zich liet spotten. De verwoesting van de stad gebeurde heel grondig. Behalve enkele kerken stond er in Luik niets meer overeind! In 1469 - we zijn dan al zeventien

jaar na de verwoesting van Geraardsbergen door de *Heimweiers* (Henegouwers) van Jan van Croy - moest Karel de Stoute opnieuw steunmaatregelen treffen om de bevolking aan te sporen niet langer uit te wijken. Het was namelijk zo dat sommige stedelingen op verzoek van hun stedelijke schuldeisers waren aangehouden, met het gevolg dat er een nieuwe emigratiegolf dreigde. De gunsten en steunmaatregelen

() Filips de Goede sloot in 1430 een derde huwelijk af met Isabella, dochter van koning Jan I van Portugal en van Philippine van Lancaster. In 1433 schonk Isabella van Portugal (1397-1471) Filips een zoon en erfgenaam, Karel de Stoute.

die hij onze stad verleende haalden maar weinig uit want ook nog in 1474 moest hij financieel bijspringen om te beletten dat de stad bankroet ging. Het waren voor Geraardsbergen donkere jaren, maar niet in die mate dat het stadsleven geheel ontredderd was. In die periode lukte het de karmelieten eindelijk, na twee mislukte pogingen in 1296 en 1323 omwille van de vijandige houding van de Sint-Adriaansabdij - vaste voet in Geraardsbergen te zetten (1466) en een jaar later vermeldt de stadsrekening voor het eerst het bestaan van redrijkers, die de jaren daarna geregeld passies zouden opvoeren. Het dagelijkse leven was dus niet helemaal stilgevallen.

Het elf maanden durend beleg van Neuss (1474-1475)

Door een machtshonger gedreven kon Karel de Stoute niet meer zonder oorlog te voeren. Hij gunde zichzelf geen rust en maakte de ene fout na de andere die zijn opponent Lodewijk XI nooit zou hebben begaan. De slag bij Neuss betekende een eerste militaire nederlaag uit een lange reeks en toonde voor het eerst dat het machtige Bourgondische leger wel degelijk zwakheden vertoonde en dus niet onoverwinnelijk was. Voor de ogen van heel Europa wist een klein stadje als Neuss in Nordrhein-Westfalen stand te houden tegen deze indrukwekkende krijgsmacht.

Tijdens dit beleg kwam Karel in geldnood en verplichtte hij "al de kloosterorden de opbrengst in te leveren van drie jaar pacht van hun goederen, wat een grote som, ja een schat van geld vertegenwoordigde." De abdij van Sint-Adriaan moest aan de rekenkamer van Mechelen 1.380 ponden aan oorlogsbelasting betalen. Gelukkig dat een aanzienlijke gift van Lodewijk XI, die intussen koning was geworden, de abdij voor die afpersing, zoals Fris het beschrijft, ruim-

Tijdens een ontmoeting te Péronne in 1467 nam Karel de Stoute Lodewijk XI gevangen en dwong hem naar Luik mee te gaan om er de bestrafing van zijn bondgenoten, de Luikenaars, bij te wonen. Lodewijk vreesde tijdens deze hachelijke situatie voor zijn leven want Karel vermoedde al langer dat hij de vijand steunde maar daarvan had hij geen bewijzen. Aan deze expeditie namen ook 20 soldaten uit Geraardsbergen deel. (Illustratie uit de 6-delige boekenreeks 's Lands Glorie 1941-1961)

schoots kwam vergoeden.

Met het geld kon de hertog voorlopig een leger van 20.000 soldaten op de been brengen. Of zijn leger werkelijk zo talrijk was valt te betwijfelen. Net als in de Bijbel werd er in de middeleeuwen met getallen kwistig omgesprongen, maar een schilderij van een onbekende meester uit die tijd, dat een panorama toont van de omsingeling van Neuss, laat ons wel vermoeden dat het hoe dan ook een grote legermacht moet geweest zijn. Samen met het leger trokken ook allerhande vakmannen op zoals bakkers, wagenmakers, lombarden, wasvrouwen, koetsiers enz. om er maar enkele te noemen. Onder hen bevonden zich nog twaalf soldeniers uit Geraardsbergen die onder de Gentse vlag waren opgetrokken. Ze waren in

het bezit van één wagen waarvan we niet eens weten met wat hij geladen was. Zelfs met deze bescheiden inzet moesten de kosten nog grotendeels worden gedragen door het Land van Aalst omdat de stad volop in crisis was en meer mensen de stad ontvluchtten dan er bijkwamen. Het spreekt vanzelf dat de schulden die moesten worden betaald, werden verdaagd. Waar was de tijd dat de Denderstad nog kon beschikken over liefst 700 weerbare mannen onder wie 300 goed uitgeruste soldaten met harnas en halsberg of maliënkolder? ⁽³⁾

Ondanks het enorme overwicht slaagden de Bourgondiërs er niet in de stad in te nemen. Met kanonnen trachtten ze de wallen kapot te schieten en via pontons (bruggetjes) die ze over het water aanlegden pro-

⁽³⁾ Een halsberg is een onderdeel van de gevechtskleding van een (middeleeuwse) ridder die het hoofd en de hals bedekt. De halsberg is gemaakt van kleine ringetjes, maliën, die aan elkaar bevestigd zijn. Een maliënkolder is ook gemaakt van kleine ringetjes. Hij beschermt de armen, schouders, romp en rug van de ridder en is dus een stuk groter dan de halsberg.

beerden ze tot vlakbij de muren te komen maar onder de verdedigers van Neuss bevonden zich goed getrainde militairen die hardnekkig weerstand boden. Europa was in de ban van de heroïsche weerstand van de belegerden. Meer en meer steden stuurden hulp naar de inwoners van Neuss om hen bij te staan in hun verzet tegen de Bourgondiërs. Uiteindelijk zou ook keizer Frederik III zich genoodzaakt voelen om een leger tegen Karel de Stoute op de been te brengen maar hij wachtte lang genoeg om een rechtstreekse confrontatie te vermijden ⁽⁴⁾. Terzelfder tijd waagden de Fransen hun kans om Bourgondië binnen te vallen. De Zwitsers startten met plundertochten door Franche-Comté en ook Lotharingen kwam in opstand tegen de hertog. Karel werd nu langs alle kanten belaagd en probeerde het tij te keren door een verbond met de Engelsen te sluiten maar Lodewijk was hem voor. Met veel geld slaagde hij erin de Engelsen om te kopen zodat ze al zeker niet de kant van de Bourgondiërs zouden kiezen. Na elf uitputtende maanden was Karel genoodzaakt om het beleg op te geven doch hij zon op wraak.

De Zwitserse eedgenoten mengen zich in het conflict (1476)

Opnieuw raakte Karel in de problemen wanneer de Zwitsers de streek van Vaud veroverden en dat terwijl hij heel Zwitserland aan zijn rijk probeerde te annexeren. Voor hem was Vaud zeer belangrijk omdat veel Italiaanse huurlingen via deze regio zich bij zijn leger aansloten, maar ook voor Zwitserse handelaars was het een belangrijk doorgangsgebied waarlangs ze gemakkelijk Lyon of Genève konden bereiken. Als dan ook Peter von Hagenbach, een vertrouweling van de hertog die in een Zwitserse regio de plak zwaaide, werd aangehouden, gevonden en terechtgesteld, ontbrandde

zijn woede en wilde hij onmiddellijk gewapenderhand ingrijpen. Met zijn vernedering in Neuss nog vers in geheugen, had hij een klinkende overwinning meer dan nodig. Tegen het advies in van zijn kapitein zette hij zijn invasieleger in te Grandson. Een garnizoen dat hem daar in zijn handen viel werd hard aangepakt. Karel wilde een voorbeeld stellen voor de andere steden en maakte zich nog maar eens schuldig aan oorlogsmisdaden door gevangen genomen soldaten zonder pardon op te hangen of te verdrinken. Toch had hij beter naar zijn adviseurs geluisterd want de Zwitsers vormden al decennia lang een hechte federatie van eedgenoten die bovendien ook sterk verbonden waren met een groot aantal Duitse steden. Ze zochten en kregen ook de steun van de Duitse keizer en de Franse koning die allemaal een afkeer hadden van de bemoeizuchtige Bourgondiërs.

Langzaam maar zeker raakte Karel de Stoute geïsoleerd. Enkele kilometers voorbij Grandson gebeurde het onverwachte. Vanuit de bergen stormden duizenden Zwitserse soldaten op de Bourgondiërs af. De verrassingsaanval was compleet zodat het Bourgondische leger hals over kop op de vlucht sloeg. De meesten konden ontkomen maar de Zwitsers legden wel beslag op de vele wagens met levensmiddelen, wapens en kostbaarheden die de soldaten in hun vlucht moesten achterlaten. Het was een oude gewoonte van de hertogen om hun vele kostbaarheden overal met zich mee te nemen. Deze rijkdom kon altijd wel van pas komen om er soldaten mee te betalen, huurlingen mee te ronselen, of om tijdens onderhandelingen de vijand te imponeren. De kans dat deze kostbaarheden in handen van de vijand konden vallen werd onvoldoende ingeschat.

Stilaan begon het tot hem door te

dringen dat hij beter een alliantie kon aangaan met een andere machtige vorst om de strijd verder te zetten. Die kans kreeg hij in Lausanne waar hij zijn leger reorganiseerde. Enkele gezanten van de Duitse keizer boden zich aan om hem opnieuw te polsen over een huwelijk van diens zoon met Maria van Bourgondië. Ditmaal greep hij zijn kans en stelde zelfs een datum voor. Meteen richtte hij zich tot onze gewesten met het verzoek om zijn dochter onmiddellijk met een flinke som geld en nieuwe troepen te laten overkomen. Na lange en vaak hevige discussies met het thuisfront, besloot men niet in te gaan op zijn verzoek. De Nederlanden hadden al heel wat aan zijn oorlogen moeten afdragen en dit ging duidelijk te ver.

Karel kon niet leven met de gedachten dat zijn onoverwinnelijk geachte leger al twee keer verslagen was door de Zwitsers. Nadat hij was hersteld maakte hij opnieuw zijn troepen klaar zonder zichzelf en zijn manschappen de nodige rust te gunnen. Met 10.000 soldaten rukte hij op naar Murten, belegerde het stadje maar moest opnieuw het onderspit delven. De Zwitsers kregen nogmaals hun kans om hem te vernederen en rukten in ijltempo op naar zijn kamp, sterker dan ooit tevoren en met nog meer vertrouwen in een goede afloop nu ze de zwakke plekken van de Bourgondiërs kenden. Van overal vielen ze hem aan met een leger dubbel zo groot als dat van de hertog. Opnieuw wisten ze de Bourgondiërs te verrassen die op de vlucht sloegen maar konden langs het Murtenmeer de weg afgesneden worden. Vele van de vluchtende Bourgondiërs sprongen in het ijskoude water en verdronken. De Zwitsers spaarden geen gevangenen en duizenden soldaten werden afgeslacht. De vrouwen uit het Bourgondische kamp werden in leven gelaten maar werden pas vrij gelaten nadat ze

⁽⁴⁾ Keizer Frederik III greep niet rechtstreeks in omdat hij aasde op een huwelijk van zijn zoon Maximiliaan met Maria van Bourgondië. Zijn zoon was maar één van talrijke huwelijkskandidaten. Door niet in zijn kaarten te laten kijken probeerde de Stoute er politieke munt uit te slaan maar wachtte te lang met het uithuwelijken van zijn dochter...

eerst waren vernederd.

De nederlaag van de Bourgondiërs te Nancy (1477)

De sterk uitgedunde rangen van het Bourgondische leger die wisten te ontkomen, vluchtten naar het naburige Franche-Comté waar ze even op adem konden komen en waar Karel begon met een nieuw leger op de been te brengen. Tezelfdertijd trachtte hij zijn greep op Savoie (dat aan Franche-Comté grenst) te verstevigen. Op zijn bevel werd Yolande, de regentes van Savoie, in het kasteel van Rouvres gevangen gezet. Yolande was niemand minder dan de zuster van Lodewijk XI, die hierdoor diep geraakt werd. Tot hiertoe had hij iedere confrontatie met de hertog vermeden, maar het was nu duidelijk dat Karel aan groothedswaanzin leed en dat hij alle zin voor realiteit verloren had. Een speciale

eenheid van de koning kon Yolande bevrijden. Intussen was even verder in het noordoosten het opstandige Lotharingen er in geslaagd Nancy in te nemen. Tegen alle verwachtingen in en opnieuw tegen het advies van al zijn legeraanvoerders trok de op wraak beluste hertog in het midden van de winter van 1476 met toch nog voldoende inderhaast geronselde soldaten naar Nancy en belegerde de stad. Maar het geld was op en de soldaten verkleumden in hun tenten van de kou, werden ziek en liefst de helft van zijn leger, waaronder opvallend veel Vlamingen, deserterden.

Uit vrees voor buitensporige wraakacties dacht Nancy er geen moment aan zich over te geven. Ze hoopten op steun van andere opstandige Lotharingse troepen die onder leiding van René II, graaf van Lotharingen⁽⁵⁾, steun zochten bij de Zwitsers.

Aanvankelijk wilden deze laatsten niet in de winter vechten maar, nadat ze ook financiële steun van Lodewijk XI hadden gekregen en gezien ze zich onoverwinnelijk begonnen te voelen, sloten steeds meer steden zich aan bij het verzet dat uitgroeide tot een leger van 20.000 man! Op 5 januari 1477 werd de aanval ingezet. De Bourgondiërs werden voor de zoveelste keer verrast en sloegen op de vlucht, maar voor velen was het te laat. Ze werden door de vijand achtervolgd en genadeloos afgeslacht. Weinigen slaagden er in Metz te bereiken, een bevriende stad op vijftig km afstand. Onder de doden trof men later ook de hertog aan, naakt en half verscheurd door de wolven. Al snel deed het gezegde de ronde: *"Karel de Stoute verloor bij Grandson zijn goed, bij Murten zijn moed en bij Nancy zijn bloed."*

Terwijl ze in Gent nog van niets wisten, zag Lodewijk XI zijn kans om voorgoed met de Bourgondiërs af te rekenen. Al een paar dagen later was hij op de hoogte van de dood van zijn rivaal; het geluk lachte hem toe. E. de Maesschack vat het als volgt samen: 'Zijn talloze intriges, zijn heimelijke steun bij bevriende vorsten maar vooral zijn eindeloos geduld hadden hun doel niet gemist. Zijn grote rivaal was dood en hij liet nog enkel een dochter na, zonder ouders, zonder man, zonder leger en zonder ervaring. Maria was zijn eigen petekind en ooit had hij beloofd haar als eigen adoptiekind te beschouwen maar dat kon hem nu niet meer deren. Zijn eigen leger was onaangetast, zijn schatkist rijkelijk gevuld en zijn administratie werkte feilloos.'⁽⁶⁾ Lodewijk ging tot de aanval over want dit was de kans waarop hij zolang had gewacht om de Bourgondiërs de genadeslag te geven. Al op 17 januari viel Abbeville en spoedig daarna werd heel Picardië onder de voet gelopen.

Het praalgraf van Karel de Stoute bevindt zich nog steeds in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Brugge. Naast hem rust zijn geliefde dochter Maria van Bourgondië. De stoffelijke resten van Karel zijn echter verdwenen.

⁽⁵⁾ René II graaf van Lotharingen (1451-1508), die de invloed van Frankrijk vreesde, was aanvankelijk gewonnen voor een bondgenootschap met Karel de Stoute om zijn rijk veilig te stellen, maar Karel had het zo niet begrepen en voegde Lotharingen gewoon aan zijn rijk toe. Hierop zocht René II steun bij de Zwitsers en werd in zijn strijd financieel gesteund door de Franse koning.

⁽⁶⁾ E. DE MAESSCHALCK, *De Bourgondische vorsten...*, p. 189.

Hoewel Marghareta van York in Gent in ongenade was gevallen, was ze in Geraardsbergen nog steeds welkom. In 1477 probeerde ze zelfs onder de arbeidersklasse de gemoederen te sussen.

De Franse koning rukt op; Vlaanderen reageert gelaten

In Gent, waar de echtgenote (Margaretha van York) en de dochter van Karel de Stoute verbleven, heerste nog de grootste onzekerheid, ook al omdat niemand kon of wilde geloven dat de gevreesde hertog dood was. Maria van Bourgondië stuurde boodschappers naar Lodewijk voor een staakt-het-vuren maar die vermeed alle contact met de vijand. De verwarring die in Vlaanderen en andere Bourgondische steden heerste, creëerde de ideale omstandigheden

om op korte tijd zoveel mogelijk steden in te palmen en daar wilde hij optimaal gebruik van maken. Maar de Vlamingen lieten voorlopig begaan terwijl de hertogin haar onderdanen smeekte om de wapens op te nemen. In allerijl werd de Staten-Generaal bij elkaar geroepen die haar wel wilden erkennen als erfgename van Karel de Stoute, maar niet zonder eerst een hele lijst van privileges voor te leggen. Maria werd onder druk gezet om talrijke toegevingen te doen. Vertegenwoordigers uit heel het land haasten zich naar Gent met allerlei verzoeken, eisen en schuldbrieven. De afgevaardigden beseften maar al te goed dat de jonge hertogin niet zonder hun steun de strijd tegen de Fransen kon aangaan, ook al waren die inmiddels al tot diep in Artesië doorgedrongen, de laatste bufferzone voor Vlaanderen. De Staten van Vlaanderen vergaderden op 16 januari 1477 en voor hen was dit het moment om van de hertogin allerlei concessies af te dwingen, die de Nederlanden tal van oude privileges en een grotere vorm van zelfstandigheid zouden geven, die hen ten tijde van haar grootvader Filips de Goede grotendeels waren ontnomen. Dit alles leidde tot het tekenen van het "Groot Privilegie". Pas daarna kon Maria de eed als nieuwe gravin van Vlaanderen afleggen. Meer dan ooit besepte ze de behoefte aan een man die sterk genoeg was om te helpen haar bezittingen te vrijwaren en een huwelijk kon niet lang meer uitblijven.

De arbeiders in Geraardsbergen roeren zich (1477)

Als gevolg van de dood van de hertog die tot grote beroering in Gent had geleid, raakten ook de gemoederen in Geraardsbergen verhit en begonnen de arbeiders zich te roeren, maar tot een omverwerping van het oude regime, dat vooral uit ambtenaren van Karel de Stoute bestond, kwam het niet. De stad

was nog steeds niet hersteld van het oorlogsgeweld uit 1452-1453 en van de enorme jaarlijkse rente die ze moest betalen. Zelfs met aftrek van alle inkomsten stond de stad in 1476 nog 3.600 ponden parisis (Parijse ponden) in het rood. Zelfs aan de gewone bijdrage voor de domeinen van de hertog kon Geraardsbergen niet voldoen zodat op last van de belastingontvanger van Vlaanderen onze stadsontvanger in Gent werd aangehouden. De ambachtslieden eisten een onderzoek naar gesjoemel en een overzicht van alle stadsrekeningen. Aan die eisen werd voldaan en twaalf afgevaardigden werden als onderzoekscommissie aangesteld. Die beschuldigden meteen drie stadsontvangers van wanbeheer, zijnde Joos Vilain, Geeraard van Cuelsbrouc en Gilles van Dutse, tegen wie ze een proces aanspanden. Op 13 april werd de onderzoekscommissie, op last van de schepenen der keure te Gent (r), gevraagd alle stadsboeken en rekeningen te overhandigen. Om de gemoederen te bedaren vroegen de schepenen op 16 april aan Maria van Bourgondië opnieuw uitstel van betaling van renten en achterstellen wat de gravin toestond.

Op 21 april werden de in beslag genomen documenten samen met het grote stadszegel in een koffer met drie sloten opgeborgen: één voor het stadsbestuur, één voor één van de onderzoeksleden, en een ander voor de neringdeken zolang het onderzoek liep. De opgehitste menigte wilde het resultaat van het onderzoek niet afwachten zodat de schepenen onder druk van de bevolking de drie deden aanhouden en gevangen zetten. De hoogbaljuw van Aalst en Geraardsbergen, ridder Gisleen Uterzwane was eerder al onder druk moeten opstappen. De drie gewezen stadsmandatarissen spanden in Gent een kortgeding aan tegen hun onterechte aanhouding en stelden dat ze voor de Raad van Vlaanderen wilden berecht worden

(r) Schepene der keure: was betrokken bij het algemeen bestuur van de stad en het hoger gerecht maar was beperkt in zijn taak door inmenging van de baljuw zonder wiens tussenkomst zij geen vierschaar konden samenstellen.

omdat ze in Geraardsbergen niet op een eerlijk proces konden rekenen. Maria van Bourgondië stemde er in toe maar dat werd in eerste instantie door de bevolking van Geraardsbergen verhinderd. Intussen was haar stiefmoeder, Margaretha van York, echtgenote van de onfortuinlijke Karel de Stoute die in Gent niet meer welkom was, naar Geraardsbergen afgezakt om de gemoederen te bedaren. Terwijl men haar in Gent vernederde, was haar komst naar de Oudenbergstad duidelijk een indicatie dat ze hier nog steeds het vertrouwen van de bevolking genoot. Hoewel haar invloed niet overschat moet worden, bekleedde deze intelligente vrouw een belangrijke plaats in de Nederlanden. We nemen aan dat ze tijdens de afwezigheid van haar gemaal vaak zijn regeringsplichten waarnam. Zij hield van literatuur en boeken en het eerste in het Engels geschreven boek werd in haar opdracht in druk uitgegeven. Het was dus een hele eer om haar in onze stad te ontvangen.

Op 14 juni volgde opnieuw een verdediging maar ditmaal dreigde Maria van Bourgondië ermee, dat iedereen die zich niet bij haar beslissing zou neerleggen, zou worden aangehouden. Dit scheen meer indruk te maken. De schepenen van Geraardsbergen tekenden hiertegen verzet aan maar dat kon niet beletten dat de beschuldigden naar het Gravensteen werden overgebracht. De drie haastten zich om hun invrijheidstelling te eisen en Joos Vilain vroeg zelfs een schadevergoeding en op kosten van de stad - zonder aanwijsbare reden - de oprichting van een Onze-Lieve-Vrouwbeeld voor het stadhuis van Geraardsbergen. Later volgde Cuelsbroec met ongeveer dezelfde eisen. Opnieuw diende ons stadsbestuur een bezwaar in, deze keer om de gezagsvoerders van Vlaanderen er op te wijzen dat door het tekenen

van het "*Groot Privilegie*" de steden nu ook in rechtszaken meer autonomie hadden maar ook daar werd niet op ingegaan. Tenslotte zagen ze het nutteloze van hun tegenstand in en stonden toe dat Richard Utenhove, een afgevaardigde van de Raad van Vlaanderen, het onderzoek in onze stad kwam leiden. Een onderzoek dat uiteindelijk zou leiden tot de vrijlating van Vilain en Cuelsbroec. Van de derde wordt niet meer gesproken. Negen jaar later, in 1486-1487, zou Geeraard van Cuelsbroec zelfs nog burgemeester van Geraardsbergen worden!

Intussen ging de veroveringstocht van Lodewijk XI onverminderd door. In het stamland Bourgondië zelf paste hij een heel andere tactiek toe. Hij richtte zich vooral op de inwoners van Dijon die hij op allerlei manieren probeerde te paaien. Eerst benadrukte hij dat volgens de Salische wet geen vrouwen de Franse troon konden bestijgen. Dus Margaretha van York noch Maria van Bourgondië kwamen daarvoor in aanmerking. Daarna beloofde hij zijn nieuwe onderdanen allerlei rechten en vrijheden en indien de hertog ooit nog zou terugkomen - goed wetende dat hij dood was - kon die onmiddellijk zijn hertogdom terugkrijgen. Nadien openden ook andere steden in Bourgondië hun poorten. Daarna volgden Charolais (Karels eerste erf-land), Mâcon, de Elzas, Bar en Luik. In het zuiden bood nu enkel Franche-Comté nog weerstand. De Fransen staken wel de steden Dole en Vesoul in brand maar kregen daarna af te rekenen met een bikkelharte guerrillaoorlog waarop ze geen vat konden krijgen zodat Franche-Comté alsnog uit de greep van de Fransen bleef.

Maria van Bourgondië huwt Maximiliaan van Oostenrijk (21 april 1477)

Op 28 maart 1477 schreef Maria van

Bourgondië in het geheim een brief aan Maximiliaan en smeekte hem zo spoedig mogelijk naar de Nederlanden te komen, terwijl gezanten van de keizer voor alle zekerheid al ter plaatse waren om haar te polsen over een huwelijk met hem. De hertog van Kleef trachtte in opdracht van de Franse koning dit huwelijk te voorkomen, doch Margaretha van York had hun plannen kunnen ontmaskeren en besloot daarom om slechts vijf dagen later hun huwelijk per procuratie⁽⁸⁾ te voltrekken. Dit was een keerpunt voor onze gewesten. Het Bourgondische rijk, of wat er nog van overbleef, had met de Habsburgers in huis te nemen nu een machtige partner die eindelijk de steeds verder oprukkende Fransen kon stoppen. Na de dood van Karel de Stoute heerste een algemene opluchting in de Nederlanden en vrijwel in heel het Bourgondische Rijk, daarna gevolgd door een sfeer van onverschilligheid, maar nu was het volk opnieuw laaiend enthousiast over hun jonge regentes. Haar gemaal Maximiliaan kwam laat op de avond van 18 augustus voor het eerst in Gent aan met een karavaan van achthonderd man. Hij was schitterend gekleed en vergezeld van honderden fakkeldragers. Op zijn borst prijkte een Bourgondisch kruis in zwart fluweel. Voor zoveel blijk van goede wil kon de massa niet ongevoelig blijven en na maanden van grote onzekerheid en angst liet het volk spontaan zijn vreugde de vrije loop. De menigte was zo uitgelaten dat Maximiliaan helemaal ingesloten raakte zodat hij nog met moeite tot bij de trappen van het Prinsenhof geraakte waar hij voor het eerst zijn echtgenote zag. Ze vielen elkaar in de armen en spraken geen woord.

Het duurde niet lang of Maximiliaan erkende ook het onnoemelijke leed dat Geraardsbergen had geleden en waar het zich maar niet van kon herstellen, zodat hij niet alleen de stad al

⁽⁸⁾ E.DE MAESSCHALCK, *De Bourgondische vorsten...*, p. 197: via de strikte code van de ridderschap en buiten de aanwezigheid van de bruidegom kon een huwelijk door een plaatsvervanger worden voltrokken. De plaatsvervanger in dit geval was Ludwig van Beieren. Beiden gingen op bed naast elkaar liggen en waren gescheiden door een blank zwaard, dat symbool stond voor de zuiverheid. Het gebeurde in aanwezigheid van getuigen.

Maximiliaan van Oostenrijk kon de opmars van de Fransen stoppen maar grote delen van Bourgondië en Frans-Vlaanderen vielen voorgoed in handen van de Franse troepen. (Portret door Albrecht Durer).

haar financiële schulden kwijtschold maar haar bovendien ook nog een financiële tegemoetkoming verleende. Hierdoor maakte hij zich zo geliefd dat, toen zijn vader Frederik III jaren later een bezoek aan onze stad bracht, hij door een zeer uitbundige bevolking werd verwelkomd. Nu werden de vestingen in ijlt tempo versterkt uit vrees voor een inval van de Franse troepen. De laatste keer dat dit gebeurde was in opdracht van Fi-

lips de Goede net na de verwoesting van 1452, maar die waren opnieuw in verval geraakt ⁽⁹⁾.

Vlaanderen maakt zich op voor de strijd

Eindelijk kwamen nu ook de Vlamingen in actie tegen de oprukkende legers van de Franse koning. Onze stad bestelde in Gent twaalf hagebussen, een slang, buspoeder

en lood. Ook bezat men enkele coloveren, dat zijn kleine kanonnen met een lange dunne loop. De strijdmacht van Geraardsbergen bestond uit 38 soldaten onder leiding van hun kapitein Ghisleen van Vyle. Ze waren gekleed met rode en blauwe *palletoten*, voorzien van witte kruisen en met de letter G zowel vooraan als achteraan in het geel geborduurd. Vermoedelijk gaat het om de G van Gent want onder de vlag van Gent trokken ze op naar Spiere, een dorpje aan de Schelde in het uiterste zuiden van West-Vlaanderen tegen de Franse grens, om de grenzen te helpen verdedigen.

Bij de slag van Guinegate in 1479 leed de Franse koning voor het eerst een nederlaag tegen de Vlaams-Habsburgse troepen, maar slaagde er later toch nog in om Artesië beetje bij beetje te veroveren, omdat de Vlamingen enkel nog wilden vechten om hun eigen grondgebied te behouden. Hierdoor kwam alsnog Frans-Vlaanderen voorgoed in handen van Frankrijk. Het is merkwaardig dat Lodewijk na al deze bewogen jaren de Denderstad nog steeds niet was vergeten. Wanneer hij in 1482 zwaar ziek was, zocht hij een manier om te genezen, aldus de *alderexcellentste Cronycke van Brabant*. Hij zond o.a. aan de abdij 7.000 gouden kronen ("kronen-mettersonnen") voor de stichting van kapelanieën ⁽¹⁰⁾. Omdat hij zelf geen verre reis meer kon maken liet hij tot twee keer toe een koffer met geld naar de abdij sturen. Twee geschiedschrijvers van de abdij, dom Martin Lebrun en dom Benoit Ruteau, bevestigen dat ze op 25 februari 1482 eerst 14.944 ponden ontvingen en op 7 juli nog eens 7.555 ponden, samen dus 22.499 Parijse ponden (pond parisis). Met een gedeelte van dit geld liet de abt vier grote klokken gieten waarvan één op schriftelijk bevel van de koning (1 april 1483) die de woorden droeg 'Le roy Loys de France XI. De Saint

⁽⁹⁾ J. DE RO i.s.m. D. SURDIACOURT, M. VAN TRIMPONT, J. COPPENS, L. BEECKMANS, N. DE BROUWER, N. VAN LIEFFERINGE, G. WILLEMAN, *De Muur rond Geraardsbergen. Van gesloten naar open stad*, Geraardsbergen, 2009, p. 73-74.

⁽¹⁰⁾ Een *kapelanie* is een stichting waarvan de geldmiddelen of goederen gebruikt worden om missen voor overledenen te lezen in een bepaalde kapel, of de woning van een kapelaan.

Loys de Marseille'. ⁽¹¹⁾ In de *Annalen van Brabant* staat dat de koning in 1482 de som van 7.000 goudstukken stuurde voor het oprichten van een kapel en de archieven van de abdij vermelden het storten van 85.000 gulden voor het gieten van de klok. Van Waesberghe zegt ook dat buiten de klokken het geld ook nog heeft gediend voor de aankoop van onroerend goed. De koffer die hij stuurde met al dat geld was volgens een brief van Constant van Crombrugghe in 1845 nog steeds in de dekenij aanwezig ⁽¹²⁾.

G. Van Bockstaele voegt hier nog aan toe dat de Franse koning zich op het ogenblik van zijn ziekte had teruggetrokken in zijn kasteel van Plesisles-Tours, waar hij zich door allerlei figuren liet omringen in de hoop dat ze hem zouden kunnen genezen ⁽¹³⁾. Hij zou toen aan de Sint-Jansziekte geleden hebben en vertoonde symptomen van lepra. Geneesmiddelen brachten maar tijdelijk soelaas en dus zocht hij zijn heil bij specifieke pestheiligen waaronder de heilige Adriaan. Het geld noch de gebeden van de monniken konden beletten dat hij een jaar later, op 30 augustus 1483 overleed. Ironisch genoeg is het uitgerekend Lodewijk XI die zich zijn leven lang had ingezet voor de verering van Sint-Adriaan mogelijk aan lepra gestorven is.

Besluit

Lodewijk XI was een van de intelligentste en bekwaamste koningen uit de Franse geschiedenis, een uitzonderlijk iemand, die wellicht meer voor zijn land heeft gedaan dan zowat alle andere regeerders van

Frankrijk. Maar de manier waarop hij zijn doel bereikte was evenwel niet van dien aard om er trots op te zijn. Vandaar dat hij vaak ook nu nog onder veel historici niet erg geliefd is ⁽¹⁴⁾. Toen Lodewijk XI aan de macht kwam herstelde Frankrijk nog van de gevolgen van de Honderdjarige Oorlog die enorme verwoestingen in het land had aangericht. Hij heeft de welvaart in het land hersteld en slaagde erin zijn twee grootste vijanden uit te schakelen. Eerst zette hij Engeland buiten spel (wat in deze bijdragen niet aan bod kwam), daarna rekende hij af met de Bourgondiërs. Heimelijk steunde hij iedereen die tegen het gezag van Karel de Stoute in opstand kwam en was daarin zo gewiekt dat de Bourgondiërs zich pas helemaal op het einde ten volle begonnen te realiseren dat ze in de val waren gelopen, maar toen was het al te laat en deelde deze uiterlijk tengere en zielijke koning hen de genadeslag toe. Onder zijn vazallen waren spionnen, politiebeambten en allerlei lieden van duister allooi. Door zijn intriges, meer dan door zijn oorlogen, wist hij het Franse territorium aanzienlijk uit te breiden. Hij had een heel sobere levenswandel, maar om een tegenstander om te kopen was geen prijs hem te hoog. Lodewijk XI bevorderde de handel en de nijverheid in zijn koninkrijk. Naarmate zijn einde naderde, viel hij steeds meer ten prooi aan bijgeloof en paranoia. Om zijn ziel te redden zocht hij zijn toevlucht bij reliekenverering, voorspellingen van astrologen en royale schenkingen aan kloosters en abdijen. De abdij van Geraardsbergen waar hij Sint-Adriaan vereerde was dus niet de enige geestelijke instelling die hij bezocht maar kreeg wel een bijzondere plaats

in zijn leven.

Het leven van de Franse koning en dat van Karel de Stoute liepen als een rode draad door elkaar. In Karel de Stoute had hij het soort vijand die iedereen zich zou wensen. Hoewel hij 'de Stoute' werd genoemd ware 'de Rampzalige' een veel betere omschrijving voor Karel geweest. De erfenis van zijn vader heeft hij in een paar jaar tijd volledig verkwist. De Habsburgers erfden de vijandschap van de Bourgondiërs met Frankrijk, maar vormden anders dan hun voorgangers geen bedreiging meer voor Frankrijk van binnenuit. Zij waren veeleer vijanden van buitenaf. Pas na Lodewijk XI was Frankrijk een vanzelfsprekendheid en beschouwde iedereen die daar woonde zich als Fransman. Uitgerekend over deze periode zegt de geschiedschrijver dat het in heel Bourgondië een periode van vrede en welvaart was maar daar was in onze regio niet veel van te merken en zeker niet in Geraardsbergen. Samen met een paar onfortuinlijke steden in het prinsbisdom Luik deelden we zwaar in de klappen. Twee verwoestingen na elkaar bedreigden onze stad in haar voorbestaan en pas na vele jaren en na talrijke steunmaatregelen konden we alsnog overeind blijven maar het heeft maar weinig gescheeld of Geraardsbergen was voor lang niet meer uit zijn as herrezen. Vermoedelijk heeft de bekendheid van de Sint-Adriaansabdij er toe bijgedragen dat het nooit zover is gekomen...

Ivo MARIEN

ivomarien@hotmail.com

⁽¹¹⁾ Opvallend is dat tijdens archeologische opgravingen in 1978-1979 op het abdijsdomein de gietkuilen resten van een klokkengieterij uit de 16de eeuw werden opgegraven. Zou het kunnen dat die restanten op het fundament van een nog oudere gieterij hebben gestaan en dat de klokken van de Franse koning van eigen makelij zijn geweest? Nieuw onderzoek is quasi uitgesloten, gezien kort na de ontdekking een aantal vandalen de opgravingsite gedeeltelijk hebben verwoest.

⁽¹²⁾ We betreuren ten eerste dat vandaag niemand nog schijnt te weten wat er met de koffer is gebeurd en waar die zich nu bevindt. Quasi vier eeuwen en vermoedelijk nog veel langer maakte ze deel uit van ons patrimonium om dan plotseling spoorloos te verdwijnen.

⁽¹³⁾ G. VAN BOCKSTAELE, *Het culturele erfgoed van de Sint-Adriaansabdij*. Geraardsbergen, 2002, p. 121.

⁽¹⁴⁾ Door middel van een zelden geziene meesterzet, dat als onvervalst scenario van een film zou kunnen dienen, slaagde Lodewijk XI erin om de trouwste medewerkers van Maria van Bourgondië buiten spel te zetten. Ondanks haar smeken werden haar kanselier Hugonet en Humbercourt voor haar ogen op de Vrijdagmarkt in Gent onthoofd.